



AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och kriminologi

De jagar egentligen alla hål i sin kropp och själ

Av avhålla sig från våldsbejakande islamistisk extremism – ett kvalitativt perspektiv

Niclas Floberg
Nina Erixon

2019

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Kriminologi
Kandidatprogram i utredningskriminologi
Examensarbete för kandidatexamen i kriminologi 15 hp vt 19

Handledare: Amir Rostami
Examinator: Lars Westfelt

Sammanfattning

Uppsatsen syftar till att ge en djupare förståelse och insikt till varför individer väljer att avhålla sig från våldsbejakande islamistiska miljöer. Valet av metod har varit kvalitativt. Uppsatsens teoretiska utgångspunkt utgörs av ett integrerat perspektiv innehållande Life Course Theory, Mertons teori om Strain, Hirschis sociala band och Sutherlands differentiella associationer. Uppsatsens underlag består av fyra semistrukturerade intervjuer med nyckelinformanter. Intervjumaterialet har transkriberats och kodats individuellt av båda författarna. Resultaten visar att vändpunkter i förhållande till utträden från våldsbejakande islamistiska extremistiska grupperingar i huvudsak utgörs av aspekter relaterade till tillhörighet, sammanhang och disillusionment. Resultaten korresponderar väl till tidigare forskning inom området och kan förklaras utifrån uppsatsens teoretiska ramverk, där en pro-social gemenskap skapar sociala band genom differentiella associationer - resultaten därav blir minskade upplevelser av strain.

Nyckelord: avhållsamhet, radikaliserings, avradikaliserings, livsloppsteori, disillusionment.

Abstract

Title: They are searching for the holes in their bodies and souls – desistance from violent Islamic extremism, a qualitative approach.

This essay aims to provide a deeper understanding and insight into why individuals choose to leave violence-promoting Islamist environments. The choice of method has been qualitative. The essay consists of four semi-structured interviews with key informants. The interview material has been transcribed and coded individually by both authors. The study has taken an integrated theoretical approach where the main framework consists of a life course perspective supported by Hirschi's theory of social bonds, Merton's theory of strain and Sutherland's theory of differential associations. The main findings show that possible turning points with regards to desistance related to violence-promoting Islamist environments primarily consists of aspects related to belonging and social contexts. In other words, this essay shows that social relations are an integral part with regards to desistance. The findings closely correspond to those of previous studies within the field. The findings are supported by the study's theoretical framework where pro-social community interactions strengthen the social bonds to society through differential associations, this in turn leads to a decreased amount of strain.

Keywords: desistance, radicalization, deradicalization, life course theory, disillusionment

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till samtliga intervjupersoner som tog sig tid från sitt viktiga arbete för att medverka. Vi vill även särskilt tacka vår handledare Amir Rostami för den värdefulla vägledning i arbetsprocessen han givit oss.

Slutligen vill vi tacka våra familjer och kollegor för det tålamod och stöd de har bidragit med!

Arbetet har fördelats på ett sådant sätt att båda författare är ansvariga för samtliga delar.

Nina Erixon och Niclas Floberg

Göteborg - Juni 2019

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Syfte och frågeställningar	6
3. Disposition	6
4. Begreppsdefinition	7
5. Tidigare forskning	8
5.1 Radikalisering	9
5.2 Avradikalisering - eller “att lämna”	11
5.3 Våldsbejakande islamistisk extremism	13
6. Teoretiska utgångspunkter	14
6.1 Livsloppsteori – Life Course Criminology	15
6.2 Sociala band, Strain, Differentiella Associationer: ett integrerat perspektiv	16
6.3 Genus	18
7. Metod	19
7.1 Tillvägagångssätt	20
7.2 Urval	21
7.3 Avgränsning	22
7.4. Vetenskapsteori, validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	23
8. Etiska beaktanden	24
9. Resultat och analys	25
9.1 <i>Disillusionment</i> som process bakom <i>desistance</i>	26
9.2 Tillhörighetens betydelse för <i>desistance</i>	28
9.3 Samhället som stöd vid <i>desistance</i>	29
9.4 Ifrågasättande av kunskap vid utträden	32
10. Diskussion	34
11. Referenser	38

1. Inledning

De senaste årens stridigheter i bland annat Syrien och den våldsbejakande extremistiska grupperingen Islamiska Statens fall har resulterat i en omfattande samhällsdebatt. Aktuell nyhetsrapportering (Dagens Nyheter, 2019) uppmärksammar den aktuella situationen avseende striderna i Syrien och den potentiella problematik hemåtervändande soldater vilka stridit för terrorgrupper så som Islamiska Staten kan innebära. Nyhetsrapporteringen har också lett till en intensiv samhällsdiskussion, framförallt i populärmedia och sociala kanaler så som Facebook, gällande huruvida återvändande soldater ska bistås med hjälp eller inte för att återanpassas till ett icke brottsligt leverne i Sverige. Det är framförallt den islamistiska extremismen som står i fokus för den aktuella debatten och som således utgör uppsatsens huvudsakliga område.

Det är ingen enkel debatt och svaren är långt ifrån självklara. Det finns en möjlig samhällsnytta i att återintegrera individer som varit delaktiga i våldsbejakande extremistiska grupperingar, inte minst ur ett brottspreventivt perspektiv. Det finns även en vedergällningsaktion att ha i beaktande och det går att argumentera för att dessa individer förverkat sitt samhällskontrakt. Uppsatsen tar ingen ställning i frågan utan ämnar enbart undersöka processer bakom utträden från våldsbejakande extremistiska islamistiska miljöer.

Kriminologisk forskning har generellt fokuserat på traditionella former av brottslighet och avvikande beteendemönster. Kriminologisk forskning gällande terrorism och mer specifikt utträden från våldsbejakande extremistiska miljöer är därför liten i omfattning och kunskapsläget bristande (Carlsson, 2016, s. 130). Kunskapsläget avseende forskning i en svensk kontext kring vilka processer som leder till att en individ väljer att lämna en våldsbejakande miljö är än mer begränsad (ibid.).

Våldsbejakande extremism är en form av avvikande beteende som kan ge upphov till omfattande skadeverkningar mot liv och hälsa, känslan av trygghet i ett samhälle eller nationalstaters stabilitet. Det finns alltså ett omfattande samhällsintresse vad det gäller utträdesprocesser ur radikala och extremistiska miljöer. Det är således avgörande att identifiera vilken form av hjälp eller intervention som är att betrakta som önskvärd för att stävja ett fortsatt våldsbejakande tankemönster.

2. Syfte och frågeställningar

Uppsatsens primära syfte är att synliggöra och undersöka de processer som aktualiseras vid ett utträde ur våldsbejakande islamistiska extremistiska miljöer. Det vill säga, hur och varför en individ väljer att lämna våldsbejakande extremism. Utifrån studiens syfte har följande frågeställningar författats.

- *Hur beskriver personer som arbetar med våldsbejakande extremism de processer som individer genomgår när de lämnar extremistiska islamistiska miljöer?*
- *Hur upplever de som arbetar med våldsbejakande extremism vikten av samhällets hjälpinsatser?*
- *Vilka kopplingar går att utröna mellan det som beskrivs och kriminologiska teorier om desistance, det vill säga varför människor avhåller sig från brottsligt beteende.*

3. Disposition

Studiens inledande kapitel följs av en redogörelse och sammanfattning över uppsatsrelevanta begrepp och termer. Avsnittet därefter innehåller en redogörelse av tidigare forskning inom fältet. Därefter följer en beskrivning av studiens teoretiska ramverk. Nästkommande avsnitt innehåller en utförlig redogörelse av studiens metodologi innehållande information kring urval, tillvägagångssätt och potentiella felkällor. Vidare diskuteras under studiens metodavsnitt även aspekter rörande studiens reliabilitet och validitet. Studiens åttonde avsnitt beskriver etiska beaktanden som gjorts inom ramne för uppsatsen. Nästföljande avsnitt innehåller en detaljerad beskrivning av studiens resultat. Kapitlet innehåller även en resultatanalys utifrån studiens teoretiska ramverk och metodik. Studiens avslutande kapitel utgörs av en diskussionsdel där analys, såväl som resultat problematiseras och kontextualiseras. Kapitlet innehåller även studiens övergripande slutsatser och områden för framtida forskning diskuteras.

4. Begreppsdefinition

Under följande avsnitt kommer relevanta och återkommande begrepp som används genomgående i uppsatsen att definieras och förklaras. Många av begreppen är vanligt förekommande i diskurser kring våldsbejakande islamistisk extremism men besitter i dagligt tal många betydelser. Det går även att konstatera att en stor del av begreppen som har nyttjats och kommer att användas är problematiska, de förekommer i olika betydelser i olika kontexter och är ofta värdeladdade.

Termen *våld* i sin tur är i stort sett ett samlingsnamn för handlingar som i sin kontext tillskrivs ett klandervärt resultat, ofta i form av fysiska angrepp eller hot om fysiska angrepp (Carlsson, 2016, s. 13).

Extremism är ett begrepp som nyttjas för att definiera grupper vilka befinner sig i utkanten av ett givet spektrum (Carlsson, 2016, s. 12; Justitiedepartementet, 2014, s.21) och kan således utgöras av en mängd skilda grupperingar. Begreppet *extremism* attribueras ofta negativa attribut och används ofta synonymt med terrorism eller våldsbejakande extremism. Historiskt har dock extrema åsikter i många fall gett upphov till positiva samhällsförändringar och begreppet används därför *inte* synonymt med våldsbejakande extremism.

Begreppet *våldsbejakande extremism* är brett och kan innefatta såväl åsikter som faktiskt handlande, en viktigt distinktion är att särskilja på begreppet *våldsbenägen* och *våldsbejakande* - en våldsbejakande person kan aktivt stötta våldshandlingar utan att själv någonsin begå en våldsam handling (Justitiedepartementet, 2014, s.20). Med våldsbejakande menas således handlingar såsom att stödja, uppmana till eller delta i ideologiskt motiverade våldshandlingar för att främja en sak.

Avradikalisering är ett problematiskt begrepp, dels saknas i stort en enhetlig definition av begreppet och dels insinuerar det att en individ skiftat åsikter i en fråga. Begreppet bör därför användas med försiktighet eftersom begreppet ofta är knutet till vissa grupper av individer och därmed knutet till en genomgripande förändring av en individs värderingar genom yttre påverkan (Altier, Horgan & Thoroughwood, 2014, s.3).

Vår uppsats resonerar i stället i termer av *att lämna (disengagement)*, ett utträde ur en extremistisk organisation innebär inte nödvändigtvis att individens grundläggande

värderingar och åsikter förändrats, däremot så upphör individen, genom utträdet, med att i praktiken utöva våldsbejakande extremistiska beteende (Carlsson, 2016, s.18).

Att lämna - disengagement (begrepp så som utträde och att träda ur nyttjas i uppsatsen synonymt) innebär i praktiken att en individ själv väljer att börja eller upphöra med någonting, det vill säga att ta sig från en typ av handlingsmönster eller tankegång till en annan (Altier, Horgan & Thoroughwood, 2014, s.3; Carlsson, 2016, s.18). Som nämnt ovan förutsätter detta inte ett förändrat tankemönster eller en förändrad ideologi (ibid.).

Desistance är ett begrepp inom livsloppsteori som innebär att en individ utövar ett upphörande av ett visst beteende. I den kontext som berör vändpunkter kan det handla om orsaker till att en individ upphör med ett våldsbejakande extremistiskt beteende (Sarnecki & Carlsson, 2016, s.12).

Studien behandlar utträden från våldsbejakande *islamistiska* miljöer. Den islamistiska miljön legitimerar i huvudsak sina brott mot allmängiltiga etiska normer utifrån teologiska föreställningar (Fazlhashemi, 2017, s.82-83). Begreppet *miljön* avser alltså i uppsatsens kontext en islamistisk miljö.

5. Tidigare forskning

Information har sökts genom att analysera vanligt refererade källor inom ämnet på bland annat Google Scholar, Discovery samt genom att ta del av publicerade kunskapsöversikter inom ämnet, i synnerhet de publicerade av Institutet för Framtidsstudier. Sökorden har bestått av *våldsbejakande extremism, radicalization, deradicalization, islamic extremism* och *extremism*.

Vidare har information om det aktuella kunskapsläget inhämtas från *Journal for Deradicalization*, en peer reviewed vetenskaplig tidsskrift, utgiven av German Institute on Radicalization and De-radicalization Studies, där de senaste två årens utgåvor gått igenom. Information har även inhämtats från aktuell forskning i Sverige, bland annat kunskapsöversikten *Att lämna våldsbejakande extremism* (Carlsson, 2016) samt antologin *Våldets sociala dimensioner* (Edling & Rostami, 2016). Ytterligare förståelse kring varför en individ väljer att lämna en våldsam miljö har erhållits från annan modern litteratur som till exempel *Healing from Hate* (Kimmel, 2018) och relevanta publikationer

inom fältet såsom *Turning Away from Terrorism: Lessons from Psychology, Sociology, and Criminology* (Altier, Thoroughgood & Horgan, 2014) och *Understanding Terror Networks* (Sageman, 2000). Vidare har litteratur publicerad av Borum (2011), Wimelius, Eriksson, Ghazinour, Kinsman, Strandh och Sundqvist (2017), Howitt (2015) och Bjørge (2005) nyttjats för att ytterligare bredda förståelsen av ämnet.

En stor del av den samlade forskningen har fokuserat på radikaliserings-processer och hur extremism uppstår. Sarnecki (2016, s. 27-60) lägger till exempel betoning på vilken typ av person som blir en våldsam person och diskuterar därmed hur traditionella kriminologiska teorier kan tillämpas på dessa avvikande personer inom våldsbejakande miljöer. Carlsson och Sarnecki (2016) fokuserar i sin bok *An Introduction to Life-Course Criminology* på de riskfaktorer som finns gällande huruvida en person sällar sig till extrema miljöer eller inte.

Forskning avseende att lämna extremistiska våldsbejakande miljöer är, i förhållande till forskning om radikalisering, begränsad. Sammanfattningsvis går det att, utifrån den forskning vi tagit del av, konstatera att tillhörighet, identitetssökande och *disillusionment* utgör viktiga beståndsdelar vid ett utträde.

Centralt i utformandet av vår studie är att den samlade forskningen till stor del är samstämmig vad det gäller utanförskap och identitetssökande som bidragande faktorer bakom så kallad radikalisering, det är därför av särskilt intresse att undersöka vilken roll samhällets aktörer har i dessa processer.

5.1 Radikalisering

För att förstå processerna kring att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö krävs emellertid en kort redogörelse för vad forskningen visar gällande radikaliserings-processer – eller inträdesprocesser, som sådana. Att förstå processerna en individ genomgår för att träda in i en extremistisk miljö kan således vara av vikt för att senare förstå varför individer kan tänkas välja att lämna våldsbejakande extremistiska miljöer. Nedan följer de mest framträdande och återkommande aspekterna kring radikalisering.

Borum (2011, s.1-7) förklarar att det finns problem med den traditionella bilden av radikalisering – Borum pekar på att de flesta radikaliserade individerna inte engagerar sig i terroraktivitet och de flesta terrorister har inte radikaliserats på något traditionellt sätt.

Borum (ibid.) poängterar även att begreppet radikaliseringsprocess är problematiskt och att det saknas en enhetlig definition av begreppet i akademiska kretsar.

Wimelius, Eriksson, Ghazinour, Kinsman, Strandh och Sundqvist (2017, s.228-230) menar, liksom Borum (2011) att det inte finns en enhetlig definition av begreppet radikaliseringsprocess. Författarna poängterar även att radikaliseringsprocess inte är att likställas med terrorism, då radikaliseringsprocess i sig inte nödvändigtvis behöver kopplas till våldsanvändning (ibid.). Vidare menar Wimelius et al. (ibid.) att vägen mot radikaliseringsprocess är en långsam process och att det kan ta flera år innan en individ är framme vid att begå våldshandlingar (ibid.). Orsakerna bakom radikaliseringsprocess kan enligt författarna gå att finna på olika nivåer – dels finns det sociala aspekter, så som tillhörighet och marginalisering, dels finns det individuella faktorer så som misslyckad identitetsutveckling och social isolering (ibid.).

Howitt (2015, s.237) har ett liknande förhållningssätt som ovanstående skribenter och menar att det är en långsam process att radikalisera även sårbara individer och förklarar att det till synes är väldigt mänskliga behov som kan förmå en individ att ansluta sig till en våldsbejakande gruppering, en vilja av att känna sammanhang och identitet (ibid.). Vidare poängterar Howitt att det är till synes välfungerande individer som ansluter till våldsbejakande extremistiska miljöer (Howitt, 2015, s.235,238).

Bjørge (2005, s.257-258;559) konstaterar att de mest demokratiska länderna även har de lägsta nivåerna av inhemsk terrorism. Vidare menar Bjørge (ibid.) att maktasymmetri korrelerar till vissa typer av våldsbejakande extremistiska beteenden, grupper som är mindre bemedlade känner att deras enda sätt att få sin röst hörd är genom våld. Likt Howitt (2015) menar Bjørge (2005, s.259-260) att källor till utanförskap, såsom rasism, sociala orättvisor, etnisk diskriminering och inskränkningar i religionen kan ge upphov till ideologiskt eller revolutionärt motiverad terrorism. Bjørge (ibid.) menar även att karismatiska ledare kan dra nytta av individers känslor av bristande tillhörighet - för att därmed påbörja en aktiv radikaliseringsprocess.

Carlsson (2016, s.30) poängterar vikten av så kallade driv- och dragningskrafter ("push" - och "pull"-faktorer) och beskriver drivkrafterna som de förhållanden i en individs person eller miljö vilka kan driva personen till en avvikande miljö. Sådana drivkrafter kan utgöras av bland annat upplevt förtryck, diskrimineringsförhållanden, utanförskap, ett identitetssökande eller meningssökande förhållningssätt och personliga trauman eller

tragedier. Gällande dragningskrafter, menar Carlsson (2016, s.31) att dessa faktorer snarare är kopplade till gruppen eller organisationens syfte och grupptillhörighet. Carlsson (ibid.) nämner aspekter som betydelse eller status som ges i gruppen, en social gemenskap och tillhörighet, meningsfullhet, trygghet, respekt, lojalitet bland gruppens medlemmar och en intern övertygelse om att gruppens handlingar står för det goda och bekämpar det onda. Carlssons (2016, s.30-31) redogörelse visar på betydelsen av individens egna sökande efter mening och gruppens, eller organisationens, förmåga att attrahera och erbjuda en sådan social tillhörighet.

Den sociala aspekten som en avgörande del i radikaliseringsprocessen berörs även av Bäck & Altermark (2016, s.64-65) vilka menar att människans behov av sociala sammanhang och rädsla för exkludering kan verka för en individs inträde i organisationer. Bäck & Altermark (2016, s.69) menar att rädslan för att avvisas av en grupp kan bidra till att individen istället anpassar sig och förändrar sina åsikter för att bättre passa in i gruppen.

Kimmel (2018) ger ett kompletterande perspektiv på varför individer ansluter sig till en våldsbejakande extremistisk organisation. Kimmel har genom samtal med personer som dels trätt in i extremistiska organisationer men också personer som valt att lämna, identifierat betydelsen av starka, i många fall destruktiva, känslor. Kimmel (2018, s.39, 79, 97) synliggör här grundläggande känslor som ilska och hat men även känslor som ensamhet, besvikelse och skuld. Vidare diskuterar Kimmel (2018, s. 9 - 11, 25, 27) genus som en sociologisk aspekt kring radikaliseringsprocesser där flera av individerna återkommer till betydelsen av "*manlighet*" ("manhood") i sina liv. Kimmel menar att ett flertal de unga män som ansluter sig till våldsbejakande grupperingar har fått sin "*manlighet*" reducerad, antingen genom långvarigt förtryck, mobbning, sexuellt utnyttjande eller en önskan om ett meningsfullt liv enligt deras premisser och tankar kring hur en man bör vara och agera.

5.2 Avradikalisering - eller "*att lämna*"

Forskningsläget avseende avradikalisering, utträden och desistance inom *fältet* är emellertid bristfälligt - i synnerhet i en svensk kontext (Carlsson, 2016, s.130).

Carlsson (2016) delar upp faktorer som verkar avgörande för att en individ ska klara av att lämna en våldsam extremistisk miljö i två dimensioner - dels den subjektiva och dels

den sociala. Gällande de subjektiva faktorerna menar Carlsson (2016, s.42) att dessa utgör delar inom det kognitiva spektrat, med begrepp som rör identiteten hos personen. Avseende de sociala faktorerna menar Carlsson (ibid.) att dessa “syftar till förändringar med förankring i individens relation till omvärlden”. Detta kan exemplifieras med till exempel familjebildning, utbildning eller att hitta ett arbete. Carlsson (ibid.) menar att uppdelningen framförallt är användbar i ett försök att teoretiskt förstå utträdesprocessen genom den så kallade Livsloppsteorin - en redogörelse för uppsatsens teoretiska ramverk följer i ett senare avsnitt. Carlsson (ibid.) försöker här bland annat undersöka huruvida det är möjligt att avgöra vad som kommer först i en individs förändringsprocess; subjektiva eller sociala faktorer. En fråga som berör den kausala ordningen för en individs utträdesprocess.

Vidare menar Carlsson (2016, s.50) att de subjektiva faktorerna, vilka kan resultera i att en individ väljer att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö, även här kan delas in i två dimensioner; “dels de som kommer ur individens förhållningssätt gentemot miljön, dels de som kommer ur individens relationer utanför miljön”. Avseende den förstnämnda dimensionen används därför begrepp såsom *disillusionment* - det vill säga en form av besvikelse; när verklighet och föreställning kolliderar. Relationer utanför miljön kan bland annat handla om hur individen påverkas av andra åtaganden i livet, det kanske plötsligt blir viktigt att bilda familj, eller att hitta ett stabilt arbete (ibid). Carlsson (2016, s.50) menar även att dessa två dimensioner är förknippade till individens åldrande. Vidare gör Carlsson (2016, s.43) det tydligt att forskning i en svensk kontext hittills inte lagt någon större emphasis på de sociala faktorerna - istället har de subjektiva faktorerna premierats.

Kimmel (2018) att framgångsfaktorer för att välja att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö i stort bygger på förändringar i en individs uppfattningar om den rådande situationen. Kimmel (2018, s.170-172) redogör för faktorer är avgörande för ett utträde, att finna ett nytt själv genom andra samt omvälvande nya relationer till andra. Bland annat betonas tiden en individ tillbringar inom miljön och hur miljön kan vara slitsam; “The most common reason for leaving is, as formers described it, getting 'burned out' ” (Kimmel, 2018, s. 118).

De allmänna slutsatserna som går att konstatera utifrån Kimmels litteratur är betydelsen av relationer till andra, både vad gäller inträde men framförallt vad det gäller utträde - det

är av stor betydelse för en individ som väljer att lämna en destruktiv miljö att göra det med hjälp av kärleksfulla relationer.

Cherney (2018, s.5) menar, likt Carlsson (2016) och Kimmel (2018), att ett utträde från en våldsbejakande extremistisk miljö är villkorad och relaterad till en individs psykosociala miljö. Det kan här röra sig om känslor av sammanhang och tillhörighet, eller en stigande ålder. Cherney (2018, s.22-23) menar även att programverksamhet, i den aktuella studien programmet PRISM, kan utgöra ett stöd för individer som valt att lämna - bland annat då det hjälper individerna i sitt identitetssökande.

Altier, Thoroughgood & Horgan (2014, s.5) menar att framgångsfaktorer för ett utträde definieras av *disengagement* och refererar till processen med att upphöra med våldsbejakande handlingar snarare än vissa ändamålsenliga specifika faktorer. De menar att frigöringen som sker är en dynamisk process vilket leder till en övergång från en roll till en annan (Altier, et. al., 2014, s. 5-6). Vidare nämner de vikten av att beakta de så kallade "push" and "pull" faktorerna för att helt förstå *disengagement*. Dessa inkluderar bland annat utanförskap och känslor av sammanhang (ibid.). Känslor av utanförskap leder bland annat till identitetssökande eller en önskan av att ingå i ett sammanhang. Dessa sammanhang kan vara såväl pro-sociala som kriminogena.

Windisch, Simi, Ligon och McNeel (2017, s.1-38) har i en systematisk litteraturgenomgång kring *disengagement* funnit att den starkaste push-faktorn vid ett utträde i mer än hälften av genomgångna studier utgjordes av *disengagement* och en växande besvikelse mellan organisationens ideologi och mål och dess faktiska handlande. Författarna konstaterar även att de som tappat tron på rörelsen är mest sannolika att påbörja en utträdesprocess (ibid.).

5.3 Våldsbejakande islamistisk extremism

Fazlhashemi (2017, s.82-83) förklarar att våldsbejakande islamistiska extremistiska grupperingar, till skillnad från andra liknande grupper, i huvudsak legitimerar sina handlingar utifrån teologiska resonemang. De teologiska resonemangen bygger på tolkningar av Islam som uttrycks genom bland annat allmängiltiga etiska normer och värderingar.

Prinsloo (2018, s.4-8) menar liksom Fazlhashemi (2017) att islamistisk extremism i huvudsak utgår från en religiös grundtes och syftar till att förändra ett samhälle till ett tidigare politiskt och religiöst system. Vidare menar Prinsloo (ibid.) att islamistisk extremism har en växande grupp människor att rekrytera från – missnöjda unga individer som söker efter tillhörighet.

Al Raffie (2013, s.69-72) menar, likt Prinsloo (2018) att våldsbejakande islamistisk extremism primärt syftar till att återskapa en tidigare religiös samhällsordning. Vidare menar Al Raffie (ibid.). att våldsbejakande islamistisk extremism i många fall vill skapa en världsordning där muslimer utgör majoriteten, vidare eftersträvas en rekonstruktion av världen enligt Shari'a. Al Raffie (ibid.) poängterar dock att spektrat av våldsbejakande islamistisk extremism är brett innehållande ett större antal grupperingar som förvisso ofta delar mål – grupperna är dock oense vad det gäller medlen för att uppnå dessa mål. Al Raffie (2013, s.73-74) poängterar vikten av identitet och tillhörighet vid inträdet i en våldsbejakande extremistisk miljö.

Milla, Putra och Umam (2019, s.118-119) poängterar att identitetsökandet, i detta fall ett sökande efter en våldsbejakande islamistisk identitet är central inom extremistiska islamistiska miljöer. Vidare uppmärksammar Milla, et al. (ibid.) att individer som ingår i dessa grupperingar ofta inte ställer sig kritiska till den religiösa bild som presenteras.

6. Teoretiska utgångspunkter

Våldsbejakande extremism är ett komplicerat ämne som innefattar en större rad fenomen, såväl samhälleliga som individuella. Som ett resultat av detta innebär det att det finns en större mängd aspekter att ta i beaktande vid val av teoretiska utgångspunkter avseende våldsbejakande extremism, radikalisering och framför allt kring varför en individ väljer att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö. Komplexiteten problematiserade valet av teoretiska utgångspunkter, inte minst då det finns ett omfattande teoretiskt ramverk som både kan vara lämpligt och applicerbart. Att sälla mellan dessa och utröna vad som utgör en lämplig utgångspunkt utifrån studiens syfte och frågeställningar har därför varit vanskligt. Utifrån tillgänglig litteratur och aktuell forskning, så som redogjord för i ett tidigare avsnitt, har dock ett integrerat perspektiv tagits.

Som ramverk för det integrerade perspektivet har en livsloppsteoretisk utgångspunkt tagits, som förespråkad av bland annat Sarnecki (2018, s.137-139) och Carlsson (2016, s.35-36). Detta är en teoribildning som korresponderar väl till flera av de komplicerande faktorerna i frågan. Teorin, och dess relation till utträden från våldsbejakande extremistiska miljöer kommer att redogöras för i detalj under nästkommande rubrik.

Ett livsloppsperspektiv kan med fördel tillfogas ett flertal kompletterande teoretiska perspektiv. I det här fallet avses teoretiska ramverk som är att anse lämpliga vid förklaring av inträdes- såväl som utträdesprocesser i våldsbejakande extremistiska miljöer. I det här fallet Hirschis teori om sociala band, Mertons strainteori och Sutherlands teori om differentiella associationer. Det är vår mening att ett integrerat perspektiv avseende utträdesprocesser från våldsbejakande extremistiska miljöer kan bistå till en bredare identifiering av komplicerade sociala processer.

Det är en nödvändighet i genomförandet av en reflekterande och välgrundad analys av utträdesprocesser från våldsbejakande extremistiska miljöer att även ta hänsyn till inträdesprocesser - det som traditionellt benämns radikaliserings - detta innebär att även inträdesprocesser kommer att beröras i någon mån.

6.1 Livsloppsteori – Life Course Criminology

Livsloppsteorin utgörs av ett tvärvetenskapligt paradigms kring studier av människors liv, strukturella sammanhang och social förändring. Teorin berör således en individs olika delar i livet så som historia, sociologi, demografi, utvecklingspsykologi, biologi och ekonomi (Carlsson, 2016, s.35-36; Farrington, 2005, s. 3). I synnerhet riktar den uppmärksamhet på den kraftfulla kopplingen mellan enskilda liv och det socioekonomiska sammanhanget där dessa liv utvecklas. Utmärkande vad gäller livsloppsteorin i kontexten av att vilja lämna en kriminell bana är betydelsen av så kallade vändpunkter i individens liv (Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 294). Dessa vändpunkter kan vara tillfällen där individen hittar en mening som drar individen bort från den destruktiva kriminella miljön (ibid.).

Livsloppsteorin syftar i det aktuella fallet till att bland annat underlätta identifikationen av händelser och processer som kan sägas utgöra vändpunkter. Vidare är det inte ett orimligt antagande att ett utträde ur en våldsbejakande extremistisk miljö ur ett individuellt perspektiv är att betrakta som en vändpunkt - det är därför av intresse att

undersöka vilka processer som föranlett vändpunkten. Ett av teorins centrala delar utgörs av så kallad desistance - avhållsamhet från brott (Carlsson, 2016, s.40), tesen är bland annat att individer är som mest brottsaktiva vid en lägre ålder - i takt med ett ökat åldrande avtar alltså brottsbenägenheten. Carlsson (ibid.) menar att detta samband, eller åtminstone ett likartat samband, går att finna vid utträden ur våldsbejakande extremistiska miljöer.

6.2 Sociala band, Strain, Differentiella Associationer: ett integrerat perspektiv

Sarnecki (2016, s.32; 2018, s.122-123) menar att ett större antal klassiska kriminologiska teorier är möjliga att nyttja vid förståelsen av våldsbejakande extremism. De teorier som har inkluderats i den aktuella uppsatsen utgörs av Hirschis teori om sociala band, Mertons teori om strain och Sutherlands differentiella associationer. Samtliga teorier kan användas för att förklara hur omständigheter i en individs närhet kan förmå denne att agera på ett avvikande sätt och kan i många fall anses komplettera varandra.

Hirschis teori om sociala band (social bonding theory) utgår från att avvikande och kriminogent beteende är att se som en orsak av brister på de band som förbinder en individ till det etablerade samhället och de sociala förhållanden samhället har att erbjuda (Sarnecki, 2016, s. 32; Sarnecki, 2018, s.125-126). Teorin betonar betydelsen av det missnöje en individ kan känna genom att leva utan eller med mycket svaga kopplingar till samhället. Hen kan därmed känna ett socialt utanförskap och på så vis löpa högre risk att söka sig till, och hamna i destruktiva sammanhang och/eller miljöer (Carlsson, 2016, s. 37; Sarnecki, 2016, s. 33; Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 123). Teorin utgör ett lämpligt redskap vid analys av våldsbejakande extremism, i det här fallet utträden från våldsbejakande extremistiska miljöer. Det är ett möjligt antagande att individer som ansluter sig till dessa miljöer gör detta på grundval av avsaknad av starka sociala band till det normativa samhället. I detta fall skulle teorin visa på att individer som lämnar dessa miljöer gör detta med anledning av nya eller förändrade sociala band som bidrar till en känsla av tillhörighet.

Mertons teori om strain innebär att individer som begår brott eller avvikande handlingar gör detta då de upplever strain, en motsättning mellan individens medel och individens mål (Akers et al., 2017, s.183-184; Sarnecki, 2018, s.128-129). Strain upplevs generellt då en individ inte har förmågan att uppnå samhällets normativa mål. Dessa etablerade mål

är ofta kopplade till ekonomisk och social framgång där de mest framträdande medlen för att uppnå dessa mål är utbildning och ett bra arbete (Sarnecki, 2016, s. 36).

Sättet individer hanterar strain kan variera, Merton menar dock att det vanligtvis finns fem olika sätt (ibid.). Dessa utgörs av konformitet, innovation, ritualism, tillbakadragande och uppror (ibid.). Konformitet innebär att individen tillägnar sig samhällets mål och därutöver uppfyller villkoren för att uppnå dem. Det finns ingen verklig motsättning mellan mål och medel och strain upplevs därför inte (Sarnecki, 2016, s.36; Sarnecki, 2018, s.128-129). Innovation innebär att de som tillägnar sig samhällets mål, men som inte har de resurser som krävs för att uppnå dem, till exempel de i socioekonomiskt ansträngda situationer, försöker att uppnå dessa mål med alternativa medel (till exempel brott) (ibid.). Ritualism innebär att individen förvisso förfogar över de medel som krävs för att uppnå målen, men som saknar dessa mål. De följer generellt regler och lagar slaviskt utan konsekvenstänkande (ibid.). Tillbakadragenhet är den minst vanliga kategorin innebär att individen förkastar såväl medlen för att uppnå samhällets mål som målen i sig själva. Detta inkluderar grupperingar som tilldelar sig själva alternativa mål. Dessa grupper kan skapa positiva erfarenheter genom till exempel olika typer av social anslutning. Uppror innefattar att individen aktivt och aggressivt motsätter sig samhället och dess normer - det är inte omöjligt att individens egna tillskrivna mål blir att förändra samhället genom våld (ibid.).

Det är framförallt de två sistnämnda hanteringsmekanismerna som är intressanta för vår studie. En anslutning till en våldsbejakande extremistisk miljö skulle kunna ses som ett typ av uppror, detta uppror skulle i sådana fall grunda sig i att individen har upplevt höga grader av strain. Det är därför ett möjligt antagande att ett utträde delvis är ett resultat av att den strain individen upplevt på något sätt har minskat. Det till termen *disillusionment*, kan det nya sammanhanget ha gett upphov till mer omfattande känslor av strain än den tidigare tillvaron vilket föranleder utträdet.

Sutherlands teori om differentiella associationer utgår från tesen att brottslighet, precis som in princip allt annat, är inlärt genom kontakter med andra människor i en individs direkta närhet. Sutherland menar att individer präglas av de som den umgås med. Detta innebär således att en individ som till största del umgås med andra som kan anses inneha en pro-kriminell attityd själv kommer att anamma en likartad attityd (Sarnecki, 2016, s. 35; Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 85; Hollin, 2013, s. 63). Relationer (associationer)

med andra individer är varierande (differentiella) och påverkan på individen beror därför inte enbart på hur många relationerna är utan hur starka och nära de är (ibid.). Alltså kan en individ vars tillvaro och uppväxt sker i nära anslutning till personer med extremistiska värderingar påverkas i så hög grad att individen själv anammar extremistiska värderingar (ibid.).

Teorins applicerbarhet i den aktuella studien utgår från att en möjlig faktor till ett inträde i en våldsbejakande extremistisk islamistisk gruppering delvis kan ses som ett resultat av ett pro-kriminellt umgänge. Individen blir därmed påverkad så till den grad att den ansluter sig till grupperingen som dess gelikar tillhör. Utifrån teorin om differentiella associationer skulle ett utträde delvis kunna vara beroende av att en individ har upprättat kontakter eller på annat vis kommit i kontakt med individer vilka utövar starka pro-sociala associationer på individen.

6.3 Genus

Genus utgör inte en kriminologisk teori i sig och följande avsnitt syftar inte till att redogöra för kriminologiska genusteorier som är applicerbara. Syftet är snarare att belysa närvaron av genusförhållanden inom den våldsbejakande islamistiska extremismen vilket underbygger delar av uppsatsens framtida analys.

Uppsatsen fokuserar på varför personer väljer att lämna våldsbejakande extremistiska islamistiska miljöer, det är därför av intresse att inkludera aspekter rörande kön och genus. En allmän vetskap inom kriminologisk forskning är att merparten av brottsliga handlingar i ett samhälle begås av män (Carlsson & Sarnecki, 2016, s. 117). Våldsbejakande extremistiska handlingar utgör här inget undantag och begås framförallt av män (Kimmel, 2018, s. 9). Det bör dock poängteras att det givetvis finns kvinnor som ansluter sig och/eller träder ur, dessa utgör dock en minoritet (Kimmel, 2018, s. 26).

Kimmel (2018, s. 9 - 11, 25, 27) diskuterar genus som en sociologisk aspekt kring radikaliseringsprocesser där flera av de intervjuade, vilka anslutit och sedan valt att lämna miljön, återkommer till betydelsen av "*manlighet*" ("manhood") i sina liv. En manlighet som är sammansvetsad med en rad sociala situationer och konstruktioner vilka kan härstamma från klasstillhörighet, uppväxtförhållanden, härkomst såväl som religion (Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 276). Kimmel (2018, s. 9 - 11) menar att flertalet av de anslutande unga männen har fått sin "*manlighet*" reducerad antingen genom långvarigt

förtryck, mobbning, sexuellt utnyttjande eller en önskan om ett meningsfullt liv enligt deras premisser och tankar kring hur en man bör vara och agera. Därmed väljer individer att ansluta sig till en organisation eller miljö som till viss del fokuserar på att erbjuda fruar, sex och makt. Detta blir därmed ett sätt för individerna att återta sin förlorade eller upplevda obefintliga manlighet (ibid.).

Genus tar sig således i den här studien uttryck som förhållandet mellan den strävan som unga män för mot att finna manlighet genom makt och patriarkala strukturer.

7. Metod

Studien har nyttjat en kvalitativ ansats och datainsamlingen har utgjorts av semistrukturerade intervjuer som utgått från en egenkonstruerad intervjuguide.

Studiens ansats och val av metod har utgått från studiens syfte och frågeställningar. En kvalitativ ansats är bland annat lämplig vid analys och identifiering av situationsförståelse utifrån undersökningens personernas perspektiv (Bryman, 2011, s.361-362). Aktuell studie syftar till att, genom intervjuer med nyckelinformanter, utröna uppfattade processer bakom så kallad *desistance* i förhållande till våldsbejakande extremism. Det är alltså intervjupersonernas uppfattning av fenomenet som utgör grunden för analys, varför en kvalitativ ansats är att föredra.

Intervjuer utgör ett väl anpassat redskap för att erhålla information om sociala förhållanden, känslor eller upplevelser (Ahrne & Svensson, 2015, s.34-36). I det aktuella fallet upplevelser av processuella aspekter som innehaft, eller kan inneha, en påverkan på sociala förhållanden. En semistrukturerad intervju innebär att intervjun utgår från en intervjuguide men tillåter intervjuaren att göra avsteg från denna vid behov - metoden erbjuder således en hög grad av flexibilitet. Nyttjandet av en intervjuguide som grund ger ett ramverk för intervjuaren att utgå ifrån och förhålla sig till samtidigt som intervjuteknikens semistrukturerade natur möjliggör för intervjuaren att avvika från intervjuguiden vid behov, till exempel genom att ställa relevanta följdfrågor eller genom att justera frågornas följd baserat på intervjukontext (Bryman, 2011, s.415). Utifrån studiens syfte är det rimligtvis en nödvändighet att vid behov avvika från den etablerade intervjuguiden, till exempel för att möjliggöra djupare beskrivningar av enskilda fenomen.

Intervjuguiden har konstruerats utifrån Brymans (2011, s.419) grundläggande råd vid utformning av en intervjuguide, detta innebär bland annat att följande aspekter har tagits i beaktande: ledande frågor och allt för specifika frågor har, i den mån författarna ansett det möjligt, undvikits. Vidare har språket anpassats efter de tilltänkta intervjusubjekten, i det här fallet individer som arbetar med våldsbejakande extremism på olika sätt. Frågorna har även utformats för att på ett tillfredsställande sätt kunna ge svar på studiens frågeställningar. Den fullständiga intervjuguiden finns att ta del av under uppsatsens avsnitt för bilagor.

Nyckelinformanter utgörs bland annat av individer med tillträde till kunskap som forskaren själv har svårigheter med att beskaffa (Bryman, 2011, s.387-388; Lalander, 2015, s.105-106). I det aktuella fallet besitter nyckelinformanterna kunskap om individer som genomgått inträdes- och -utträdesprocesser från våldsbejakande extremistiska miljöer, ett urval vi som forskare inte kunnat få tillgång till. Genom intervjuer med nyckelinformanter hoppas vi kunna erhålla kunskap om de processer individer genomgår vid ett utträde från en våldsbejakande islamistisk extremistisk miljö.

7.1 Tillvägagångssätt

För att komma i kontakt med potentiella respondenter för intervju gjordes utskick i form av mail (se bilaga 1.1) till relevanta aktörer som identifierats utifrån privata, lokala, kommunala och statliga organisationers hemsidor. Utskicket innehöll information om studien, dess tänkta användningsområden och vilka som stått bakom den. Vidare innehöll utskicket information om etiska förhållningssätt såsom att deltagande är frivilligt, att deltagande kan avbrytas vid valfri tidpunkt samt att allt deltagande är anonymt och att obehöriga ej kommer att ha möjlighet att ta del av informationen.

Inom ramen för aktuell uppsats har fyra intervjuer genomförts på olika platser i Sverige. För att möjliggöra för ett så stort antal intervjudeltagare som möjligt att medverka till studien har val av plats och tid för intervjuerna till stor del skett på intervjudeltagarnas villkor. Platserna har genomgående varit lugna och goda möjligheter till att prata ostört har funnits. Intervjuplatserna har inte påverkat inspelningskvaliteten och således ej heller möjligheten till god transkribering. Muntligt samtycke till deltagande i studien samt användning av inhämtad data i aktuell uppsats har erhållits.

Samtliga intervjuer har spelats in för att möjliggöra vidare analys. För att säkerställa god ljudkvalité har diktafon nyttjats. De genomförda intervjuerna har sedan transkriberats för att därefter kodalas där centrala teman identifierats och analyserats utifrån det tidigare redogjorda för teoretiska ramverk som redogjorts för under avsnitt 6 (Thomsson, 2010, s. 57). Under intervjuernas skeende antecknades löpande upprepade teman och formuleringar för att underlätta vid senare kodning. Samtliga intervjuer har, som förespråkas av bland annat Ahrne och Svensson (2015, s.51-53), transkriberats i sin helhet för att möjliggöra vidare analys.

Tillvägagångssättet vid kodning av den insamlade datan har till stor del utgått från kvalitativ innehållsanalys. Kvalitativ innehållsanalys är ett systematiskt angreppssätt för hantering och kodning av omfattande kvalitativ data (Schreier, 2012, s.1-7, 176-180, 191). I korthet involverar kodningsprocessen fler än en kodare där likartade resultat från oberoende kodare kan ses som en källa till ökad reliabilitet (ibid.). Teman identifieras utifrån resonemang och beskrivningar som återkommer frekvent i intervjupersonernas utsagor.

De resultat som presenteras utifrån den inhämtade intervjudatan är anonymiserade och uppgifter som kan nyttjas för att identifiera enskilda individer är, i den mån det är möjligt utifrån studiens syfte och frågeställning, borttagna eller redigerade.

7.2 Urval

Det önskade urvalet för intervjuerna har bestämts utifrån studiens syfte och frågeställningar. Ett optimalt urval hade bestått av individer som själva valt att lämna våldsbejakande extremistiska miljöer men att få tillgång till ett sådant urval givet uppsatsens omfattning och tidsbegränsning ansågs emellertid inte möjligt. Med anledning av ovan nämnda problematik har vi i andra hand försökt komma i kontakt med personer vilka kan tänkas arbeta nära vår ursprungliga målgrupp, företrädesvis kommunala aktörer som bedriver arbete med våldsbejakande extremism och avhoppare.

För att undersöka processer bakom utträden ur våldsbejakande extremistiska islamistiska miljöer, formulerades ett antal kriterier för det tänkta urvalet. Intervjupersonerna behövde företrädesvis ha arbetat nära individer som valt att lämna våldsbejakande miljöer. De behövde ha god kännedom om hur dessa miljöer kan se ut, och rimligtvis även ha insikter i varför en individ väljer att träda ur en sådan miljö.

Urvalet för intervjuerna har därför varit målstyrt, det vill säga att respondenterna inte är slumpmässigt utvalda utan är utvalda utifrån huruvida de uppfyller de kriterier som forskningsfrågorna stipulerar samt avgränsningar i form av tillgänglighet och arbetsbörda. (Bryman, 2011, s.392-394). Typen av urval nyttjas för att med säkerhet ha möjlighet att välja ut respondenter som är i målgrupp för undersökningen. Ett randomiserat urval är av sin natur oförmöget att garantera att respondenterna stämmer överens med studiens tänkta syfte (ibid.).

Det aktuella urvalet har bestått av fyra personer verksamma inom olika områden relaterade till våldsbejakande extremism. Sammanlagt kontaktades nio personer via mail inom lokala, kommunala och statliga organisationer. Av dessa valde fyra att delta i studien. Övriga fem avböjde dels på grund av tidsbrist och dels på grund av förändringar av arbetssysslor. Samtliga intervjupersoner har arbetat personligen med individer från våldsbejakande miljöer.

Intervjuperson 1 (IP1) är en man som arbetar som polis i östra Sverige i nära kontakt med individer från våldsbejakande miljöer.

Intervjuperson 2 (IP2) är en man som arbetat uppsökande gentemot individer som befinner sig i potentiellt extremistiska miljöer i västra Sverige.

Intervjuperson 3 (IP3) är en kvinna som arbetar mot våldsbejakande islamistisk extremism i västra Sverige.

Intervjuperson 4 (IP4) är en man i södra Sverige som arbetar i tät anslutning till individer som befinner sig i våldsbejakande miljöer.

7.3 Avgränsning

Kvalitativa intervjuer är av sin natur tidskrävande och ett alltför stort urval är därför inte praktiskt genomförbart att nyttja, även om det är att föredra. Thomsson (2011, s. 55) menar att det inte är oriktigt genomföra en studie med få intervjupersoner så till vida att frågeställningarna är konkreta och avgränsade i sitt utformade. Vi anser därför att djupintervjuer med ett fåtal nyckelpersoner bäst svarat mot studiens syfte givet förutsättningarna. Vidare är studien avgränsad såtillvida att den enbart berör

våldsbejakande islamistisk extremism, även om många av processerna som synliggörs rimligen går att applicera på andra våldsbejakande falanger.

7.4. Vetenskapsteori, validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Uppsatsen har en empirisk utgångspunkt i den mening att kunskapen som produceras inte anses utgöra bevis för ett fenomen (Allwood & Erikson, 2012, s.42). Däremot anser vi att studien kan ge förståelse och kontext till ett fenomen som senare kan undersökas empiriskt. Uppsatsen innehåller även ett induktivt perspektiv, i den mening att ett av dess primära syften är att genom observation ge en djupare förståelse av ett fenomen och möjliggöra vidare analys (Bryman, 2011, s.28).

Med validitet menas huruvida en studie verkligen mäter det som avses mätas, i detta fall huruvida vi faktiskt analyserar faktorer som får individer att avstå från våldsbejakande extremistiska handlingar (Thomsson, 2011, s.31-32; Allwood & Eriksson, 2010, s.133). Då vi genom kvalitativa intervjuer samlar in intervjupersonernas upplevelser av aspekter som får individer att lämna extremistiska miljöer är det ett rimligt antagande att processuella aspekter synliggörs. Synliggörandet möjliggör tematisering och analys, i det avseendet bör kravet på validitet vara uppfyllt. Validiteten hade rimligtvis varit högre om urvalet bestått av individer som själva lämnat våldsbejakande extremistiska intervjuer, vilket är en aspekt som bör beaktas vid framtida analys.

Reliabilitet innebär att tillvägagångssättet en studie använder sig av är tillförlitligt (Bryman, 2011, s.161). I detta fall handlar det om att nyttja lämpliga metoder för att mäta ett fenomen. Vi nyttjar huvudsakligen ett målstyrt riktat urval och semistrukturerade kvalitativa intervjuer för att svara på frågor om våldsbejakande extremism. Vidare är det vår mening att de valda metoderna korresponderar väl till uppsatsens forskningsfrågor, data i form av transkriberade intervjuer med respondenter inom målgruppen för studien bör rimligtvis betraktas som tillförlitligt utifrån syfte och frågeställningar.

Det finns en risk, i synnerhet hos kvalitativa studier, att kravet på så kallad interbedömarreliabiliteten inte är uppfyllt, detta innebär att olika observatörer gör olika tolkningar av respondenternas svar vilket resulterar i olika resultat (Bryman, 2011, s.160-162). För att i någon grad motverka problemen med interbedömarreliabilitet har, som tidigare nämnts, kvalitativ innehållsanalys nyttjats. Detta innebär i det aktuella fallet att

båda författare på egen hand kodar materialet. Ger kodningen likartade resultat ökar således reliabiliteten.

Studien är av kvalitativ sort och har därför inbördes problematik med att skapa generaliserbar kunskap (Thomsson, 2011, s.32-33). Då urvalet är begränsat är det svårt att dra generella slutsatser om en viss grupp, av vidare vikt är det faktum att de som radikaliseras generellt sett inte är en homogen grupp och det finns därför inte heller några utmärkande drag hos terrorister som i någon egentlig mening, skiljer sig från befolkningen i övrigt (Howitt, 2015, s.234-237). Frågan uppstår då om huruvida resultaten av studien *bör* generaliseras. Kravet på generaliserbarhet är därmed inte uppfyllt. Då studien syftar till att synliggöra processer, tankemönster samt skapa underlag för vidare forskning genom kvalitativa intervjuer är det vår mening att generaliserbarhet inte utgör en nödvändighet. Jämförelser har dock gjorts med tidigare forskning där uppsatsens resultat på många sätt korresponderar väl till den tidigare forskningen, vilket stärker studiens generaliserbarhet trots begränsat urval.

8. Etiska beaktanden

Vid studier som berör interaktioner med människor finns det alltid etiska beaktanden, reflektioner och ställningstaganden som behöver göras. Detta är särskilt av vikt vid studier som hanterar känsliga personliga uppgifter. Vetenskapsrådet (2002, s.7-14) har med anledning av detta formulerat ett antal forskningsetiska beaktanden som bör vara uppfyllda för att uppnå god forskningsetik. Grundkravet för att bedriva studier om människor är att samhällsnyttan överväger de potentiella skadeverkningar, integritetsinskränkningar eller övrig etisk problematik en studie riskerar att inducera (ibid.).

För att en studie ska uppnå god forskningsetik bör kraven avseende följande områden vara uppfyllda: information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande (Vetenskapsråden, 2002, s.7-14). Informationskravet innebär att deltagarna i en studie måste informeras om syftet med studien och vilka delar som ingår, deltagarna ska också informeras om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta om de så önskar (Bryman, 2011, s.131; Vetenskapsrådet, 2002, s.7-9). Samtyckeskravet innebär att deltagarna i en undersökning själva har rätt att besluta om sitt deltagande. Om deltagarna är minderåriga är vanligtvis vårdnadshavarens godkännande nödvändigt (Bryman, 2011,

s.132). Konfidentialitetskravet innebär att all information som behandlas med särskild sekretess, så som personuppgifter, måste vara otillgänglig för obehöriga (ibid.). Nyttjandekravet innebär att data endast används för det avsedda ändamålet (ibid.). Inom den aktuella studien ges skriftlig information genom det följebrev som medföljer intervjufrågan. Följebrevet redogör för studiens syfte och moment, här förmedlas även information om att medverkandet är anonymt och att deltagandet är frivilligt. Följebrevet beskriver även att det när som helst går att avbryta sin medverkan. Data som erhålls genom studien kommer enbart användas för att svara på studiens frågeställningar. Information har även getts muntligt och samtycke för deltagande har erhållits från samtliga intervjupersoner.

Då studien hanterar känslig information i form av identifierande personuppgifter har det varit av vikt att avidentifiera, generalisera och redigera dessa så att inga enskilda individer går att identifiera utifrån den angivna informationen (Vetenskapsrådet, 2002, s.12-13).

9. Resultat och analys

Utifrån de genomförda intervjuerna och genomgången av den därigenom insamlade intervjudatan har ett antal tematiseringar kunnat genomföras, dessa redogörs för och analyseras under avsnittets underrubriker enligt följande: *disillusionment som process bakom desistance, tillhörighetens betydelse för desistance, samhället som stöd vid desistance, ifrågasättande av kunskap vid utträden*. Tematiseringen av intervjudatan presenteras nedan och korresponderar till studiens syfte och frågeställningar, att synliggöra och undersöka de processer som aktualiseras vid ett utträde ur våldsbejakande extremistiska miljöer.

I enlighet med studiens syfte kommer det i huvudsak redogöras för resultat som är av betydelse vid *desistance* - det vill säga avhållsamhet - och utträde från våldsbejakande extremistiska islamistiska miljöer. Sammantaget går det att konstatera att de resultat som framkommit på många sätt stämmer väl överens med de resultat som redogjorts för under avsnittet för tidigare forskning.

Resultaten visar att tillhörighet och identitetsskapande är viktiga beståndsdelar bakom utträden, individer som ges möjlighet att ingå i ett pro-socialt sammanhang till nackdel

för de pro-kriminella är enligt samtliga intervjupersoner mer benägna att träda ur. Vidare belyses vikten av *disillusionment* vid utträden. Att den verklighet individerna förväntade sig inte förhöll sig till den verklighet som uppenbarade sig.

Som redogjort för under uppsatsens teoretiska utgångspunkter är det i hög grad möjligt och även motiverat att applicera ett mycket stort antal kriminologiska teorier på såväl inträdes- som utträdesprocesser från våldsbejakande extremistiska miljöer. Det är emellertid inte vår uppfattning att det nödvändigtvis finns en teori som utgör den bästa utgångspunkten för förståelsen av fenomenet, varför ett integrerat teoretiskt perspektiv har tagits.

9.1 *Disillusionment* som process bakom *desistance*

Samtliga intervjupersoner berörde den vändpunkt som ofta uppstod när tanke och verklighet inte korresponderar väl till varandra. Detta innebär i korthet att individens förväntningar på verkligheten krockar med den faktiska verkligheten, enligt intervjupersonerna utgör fenomenet en frekvent vändpunkt. *Disillusionment* uppkommer alltså när en individ börjar tveka på det den tar sig för (Kimmel, 2018, s. 4).

Samtliga intervjupersoner menar att individer kommer till insikt efter hand om att det som görs i praktiken inte korresponderar väl till det som förespråkas vilket föranleder en utträdesprocess.

Det vill säga att man å ena sidan säger att vi ska befria barn, i praktiken kanske man gör någonting annat och det krockar där, och man kommer till insikt att det här stämmer inte överens med vad de har sagt, det här som de har sagt är bullshit (IP1).

Några sa, 'vad fan är detta- det här var inte vad jag ville' - de har bara fått dåliga erfarenheter och vill hem (IP3).

IP4 menar att fenomenet ofta uppstår på plats. Mer specifikt menar IP1, IP2 och IP4 att individerna som reser ofta utlovas sex, fruar och familjeförhållanden, vilket tillsynes utgör en pull-faktor för de unga männen. Bland annat som del i att skapa en självbild och ett självförverkligande – det som utlovats visar sig dock i många fall vara ett falskt löfte.

Det är många som kommer på att det inte alls var som man trodde, man blev utlovad ett kalifat där det var lugnt, där de skulle leva i fred, de skulle få, ett muslimskt samhälle och så vidare. Sedan kom de ner och det var en krigszon, du fick inte alls det huset du skulle, de fick inte de fruarna de skulle ha, de fick sova på madrass i ett litet unket rum, du fick knark för att kunna kriga, du fick vapen - det sköts på dig varje dag, det bombades varje dag. Så det var ingen charmig eller bra plats att vara på (IP4).

En central faktor avseende desistance är förhållandet mellan ålder och brottslighet, där en lägre ålder i högre grad innebär ett mer omfattande kriminogent beteende (Carlsson, 2016, s.40). Detta kan även tolkas som att individuell utveckling över tid har en påverkan på brottsbenägenheten hos en individ. Samtliga intervjupersoner beskrev att individerna som anslutit sig till dessa våldsbejakande extremistiska grupperingar var unga och att de efterhand kommit till insikten att de ville lämna.

Alla fyra intervjupersoner nämner identiska typer av tillfällen för så kallade vändpunkter. Vändpunkter som kunde kopplas till saknaden av familj eller vänner, tankar på att själv bilda familj, att ideologin inte levde upp till de förväntningar som skapats innan, samt att våldet på plats visade sig vara överdimensionerat.

Resultatet korresponderar väl till de slutsatser Windisch, et al. (2017, s.1-38) konstaterat – att *disillusionment* utgör en av de vanligaste orsakerna bakom en påbörjad utträdesprocess. Fenomenet kan ur ett livsloppsperspektiv utgöra såväl en abrupt vändpunkt som en långsam vändpunkt beroende på i vilken takt individen upplever *disillusionment* (Laub, Nagin & Sampson, 1998, s.225-226). En vändpunkt kan ge upphov till förändrade sociala band som i sin tur leder till minskad kriminell aktivitet (ibid.).

Om konflikten mellan tanke och verklighet leder till att en individ påbörjar en utträdesprocess är det en möjlig åtgärd att sociala aktörer arbetar informativt – att visa att de våldsbejakande extremistiska grupperingarna inte agerar i linje med deras ideologiska grundtankar och mål. Ur ett integrerat livsloppsperspektiv är det i synnerhet ungdomar som är målgrupp för en sådan insats - ungdomar är de som är mest benägna att nyttja våld inom våldsbejakande extremistiska miljöer (Carlsson, 2016, s.40). Det är således av vikt att skapa förutsättningarna för en tidig vändpunkt i förhållande till våldsbejakande extremism.

9.2 Tillhörighetens betydelse för *desistance*

Det mest förekommande och det främsta genomgående temat i samtliga intervjuer är vikten av tillhörighet vid såväl tillträdesprocesser som utträdesprocesser inom våldsbejakande extremistiska islamistiska miljöer. Begreppet tillhörighet får här en vid betydelse och innefattar såväl socio-ekonomiska dimensioner som individuella känslor av sammanhang och delaktighet i en miljö. Det som framkommer är att *känslan* av sammanhang och tillhörighet verkar direkt avgörande för att en individ ska lämna miljön.

IP3 och IP4 framhäver vikten av att känna sig som en del av ett större sammanhang som en möjlig förklaring till varför individer väljer att lämna våldsbejakande islamistiska miljöer. Vidare betonas vikten av att det skapas förutsättningar för att känna ett sådant sammanhang:

Det måste ges mer utrymme för att kunna skapa en form av vi-känsla, och den här vi-känslan måste baseras på faktorer som kan göra att vi kan förena oss (IP1).

Det är nog det här att man har en känsla av att finns ett samhälle som tar emot en - att man har en arbetsplats att gå till där det inte är för svårt att vistas. Till exempel att den är fri från fördomar och rasism" (IP3).

De vill tillhöra, de vill vara med i nåt gäng, de vill ha makt, status, de jagar egentligen alla hål i sin egen kropp och själ (IP4).

Samtliga intervjupersoner har poängterat att de individer som väljer att lämna våldsbejakande islamistiska extremistiska miljöer i många fall har gjort detta då de erhållit en känsla av tillhörighet till en mer pro-social miljö, eller att genom ovan nämnda samhällsinsatser fått möjligheten att erhålla en form av pro-social tillhörighet.

Bara idén om att kunna ha en relation och träffa en tjej. Att kunna ha en relation och bara kunna [...] jag tror att om man ställer frågan, vad är ditt mål, vad är din dröm, vad vill du göra med ditt liv", så skulle många av dessa berätta samma sak, man vill leva ett bra liv, man berättar en idylliskt berättelse om att ha en bondgård, kanske ha får (IP1).

Många av killarna jag har pratat med har sagt att - tack vare samhällets hjälp med bostad, jobb och sådant - så har de faktiskt överhuvudtaget kunnat skapa sig en positiv tillvaro. Med vanliga vänner, ett vanligt jobb. Rätt vad det är så är man svensson. Villa volvo vovve (IP2).

Utifrån de resultat som redogjorts för ovan är det alltså tydligt att förändrade känslor av tillhörighet och sammanhang, enligt intervjupersonerna, är av mycket stor vikt vid

desistance från islamistisk våldsbejakande extremism. Det är även tydligt att merparten av intervjupersonerna i viss mån tillskriver samhället en viktig roll gällande tillhörighet och sammanhang, något som kommer utvecklas i nästkommande avsnitt. Utifrån studiens teoretiska ramverk kan behovet av tillhörighet och sammanhang förklaras genom studiens integrerade perspektiv.

Förändring av befintliga sociala band och förstärkning av de anknytningar som är pro-sociala förefaller vara en framgångsfaktor gällande individers vilja att lämna våldsbejakande extremistiska miljöer. Förändringen kan bero på ett förändrat umgänge, att individen hittat en partner eller genom att tillvaron i övrigt stabiliserats. Sådana processer beskrivs inom livsloppsteorin som vändpunkter (Carlsson, 2011, s.13) och kan med fördel förstås utifrån sociala band. Detta leder i sin tur till ett umgänge med individer som utövar starka positiva associationer utifrån Sutherlands definition av differentiella associationer, vilket därmed leder till minskad strain.

Resultaten är samstämmiga med betydelsen av inkludering, känslor av sammanhang och tillhörighet samt identitetssökande vid *desistance* i förhållande till våldsbejakande extremism så som redogjord för av bland annat Wimelius et al. (2017, s.228-230), Bjørger (2005, s.259-260), Carlsson (2016, s. 30-31) och Bäck & Altermark (2016, s. 64 - 65).

9.3 Samhället som stöd vid *desistance*

Följande avsnitt kan förstås som en förlängning av diskussionen kring tillhörighet och utgör således inte ett enskilt fristående tema. Frekvensen av samhällets betydelse i de diskurser som fördes under intervjutillfällena motiverar emellertid en separat redogörelse.

Vikten av samhället och lokalsamhällets delaktighet är ett återkommande tema i den insamlade intervjudatan. Samtliga intervjupersoner nämner samhället som en viktig del gällande att bidra med resurser till de individer som behöver det. Både i en förebyggande och en återanpassande dimension av arbetet kring individer som befinner sig eller har befunnit sig i nära anslutning till våldsbejakande extremistiska miljöer. Flera av intervjupersonerna inkluderar socialtjänst och lokala myndigheter i sin bild av det lokala samhällets aktörer, vilket är viktigt vid förståelse av de redovisade citaten.

Flera av intervjupersonerna berättar om vikten av att som myndighet och samhällsutövare synas ute i det lokala samhället, och prata med invånarna. Exempel på platser där de kan synas utgjordes av fritidsgårdar, föräldramöten, föreningar såväl som miljöer där risk för radikaliserings är överhängande – till exempel socialt utsatta förorter (Sivenbring, 2018, s.42). IP3 förespråkar, som en del av samhällets hjälpinsatser, ett förebyggande arbete där stor del av arbetet utgår från att synas i lokalsamhället och arbeta med den unga befolkningen i stadsdelen, till exempel genom demokratifrämjande. IP3 menar att värdefullt arbete ligger i att försöka få ungdomarna i stadsdelen att integreras - eller återintegreras - i samhället och således motivera dem till en tillvaro med en mer positiv attityd till samhället. Detta görs genom att ungdomarna uppmuntras se möjligheter att vara med och påverka sin egen situation och framtid. Här blir vikten av att arbeta med demokrati och delaktighet viktig då flera av de unga har en skeptisk bild av samhället.

Det lokala samhället, imamer, mammor, butiksägare - är jätteviktigt för att skapa en känsla av gemenskap som är positiv (IP2).

Vi försöker stärka de demokratiska krafterna och önskan att vilja vara med och påverka och det tar, alltså ett gemensamt samhällskontrakt på något sätt (IP3).

Unga personer man intervjuar och pratar med, där finns ju unga som i ett väldigt tidigt stadiet säger att "jag tror inte på demokrati, jag tror inte på att rösta, samhället är skit (IP4).

Intervjupersonerna menar att en stor del av samhällets stöd aktualiseras när en individ valt att lämna en destruktiv miljö. IP3 menar att individer som lämnat destruktiva miljöer i det här skedet är väldigt känsliga och bör bemötas med förståelse utifrån deras individuella förutsättningar istället för hat och uteslutning. Samhället behöver erbjuda stöd med de resurser som krävs för att individen ska klara av att slussas tillbaka in i samhället. Detta kan till ta sig uttryck genom att individerna successivt erhåller träning för att klara av vardagliga situationer för att på så vis lättare bli en del av samhället.

För att skapa goda miljöer brukar vi "rigga" dem - de går till en arbetsplats där de kanske har en handledare, och så handleder vi handledaren. Vi tränar dem och det kan till exempel ha med hur man pratar på rasten att göra. Om man säger så - hur är miljön när de kommit till en byggarbetsplats, finns det någon som kan lite om det. Hur ser tongångarna ut, eller om man kommer till ett kontor och ska ha APT, vad är det för något (IP3).

De fenomen intervjupersonerna beskriver i förhållande till samhällets roll i individens utträdesprocess från extremistiska islamistiska miljöer förefaller koncentrerade till två distinkta dimensioner - dels en individnivå och dels en samhällsnivå.

På individnivå går det anta att samhällets insatser innefattar ett ifrågasättande, eller på annat sätt diskuterande av individens ideologiska grund och samhällssyn. Vidare tycks arbetet med individens sociala självbild gentemot omvärlden vara av vikt. Detta kan stärka dennes välbefinnande och mentala hälsa och på så vis bidra till en livsviktig del i processen kring utträde. Detta kan förstås som att insatser på individnivå kan bidra till en minskning av strain – inte minst då individen genom ett uppmuntrande av pro-sociala åtaganden kan erhålla vissa av medel som krävs för att uppnå samhällets mål (Akers, Sellers & Jennings, 2017, s.183-184).

På samhällsnivå framkom vikten av samhällsprocesser vilka stöttar en individs återanpassningsmöjligheter, samhället kan här agera som katalysator för förändring genom att ge individen de förutsättningar som krävs. Intervjupersonerna berättade om handlingsprogram gällande utbildning av personliga handledare ute i näringslivet, samt lokala projekt såsom demokratiutbildningar som bland annat belyser demokratins styrkor för den enskilde.

Med hänsyn till studiens teoretiska ramverk, spelar följaktligen den sociala kontexten stor roll för huruvida individen förmår träda ur en extremistisk våldsbejakande islamistisk miljö. Vikten av hur samhället agerar detta kritiska skede, där individen står vacklande mellan att återgå eller lämna går inte att förringa. Enligt intervjudatan tycks en av de mest centrala aspekterna vara att stigmatiseringen minskas samt att nya positiva, sociala band etableras i form av nya pro-sociala anknytningspersoner. Dessa kan bistå personen i utträdesprocessen, med handledning och kunskap om till exempel, det svenska samhället. Processen är utifrån ett livsloppsperspektiv att betrakta som ett successivt arbete mot en vändpunkt (Laub, Nagin & Sampson, 1998, s.225-226).

Detta korresponderar även dels till Hirschis teori om sociala band, där nya, reformerade sociala band bidrar till en känsla av tillhörighet (Sarnecki, 2016, s. 33; Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 123). Utifrån studiens integrerade perspektiv är det även ett rimligt antagande att samhällsaktörer i individens närhet utövar starka pro-sociala associationer på individen vilka bidrar till ett mindre kriminogent beteendemönster (Hollin, 2013, s.

63; Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 85), denna process bidrar till att skapa den vändpunkt som utgörs av ett utträde och leder således även till mindre strain. Samtliga intervjupersoner ser samhällets hjälpinsatser som betydelsefulla, på flera nivåer, då de ofta återkommer till olika typer av insatser vilka syftar till att förmå individen hitta en ny roll i det svenska samhället.

Det är därför rimligt att anta att den typ av strain en individ från början upplevde har reducerats med hjälp av samhällets olika typer av insatser. Upplevelsen av strain minskar till synes i takt med att samhället görs tillgängligt för individen. Detta kan förklaras som att individen görs medveten om de medel som finns för att uppnå samhällets mål, och i synnerhet får känslan att målen *är* uppnåbara.

9.4 Ifrågasättande av kunskap vid utträden

Intervjupersonerna resonerar kring frekvensen och betydelsen av teologisk förståelse, eller missförståelse hos individer som träder ur våldsbejakande islamistiska miljöer. IP3 menar att religionen och den teologiska kännedomen inte utgör den viktigaste beståndsdel vid en individs anslutning till en våldsbejakande extremistisk gruppering, hon menar även att det kan förefalla att de unga, oftast män, från början är vilsna i sin person, sin identitet och sitt sammanhang och därmed är "sökande". Unga män som hamnat i kriminalitet men successivt ångrar sig. De presenteras då ett färdigt koncept. Innehållet i konceptet, vilket vid det givna tillfället innehar ett teologiskt innehåll, spelar för individen ingen större roll. Det som spelar roll i stunden är vikten av gemenskap och till viss del en strävan efter förlåtelse vilket vissa religioner erbjuder.

Det var killar som hade gjort lite kriminalitet men inga större grejer, inget avancerat, men på nåt sätt så började de nå gymnasieåldrarna eller var mitt i gymnasietiden och började ångra sig. Då fanns det ingen riktig plats för dem att jobba med det. Försoning och förlåtelse är vi är inte så bra på här. De kom inte från religiösa familjer, men sökte sig lite till religionen och då fick de rådet att göra jihad (IP3).

Ovan nämnda process, skulle kunna vara en orsak bakom att många av de stridande, enligt intervjupersonerna, inte besitter någon större religiös övertygelse eller framträdande ideologisk tro, åtminstone inte innan inträdet.

De här killarna, de bryr sig inte mycket om Koranen eller religionen, de bryr sig inte mycket om religionen. Men de lyssnar på sin Imam, de lyssnar på sina ledare (IP2).

En allmän uppfattning bland intervjupersonerna är att de som genomför våldsbejakande islamitiska handlingar har en felaktig eller bristfällig kunskap om religionen som sådan. IP4 menar att individerna som reser till Syrien ofta radikaliserats av imamer och andra rekryterare vilka tagit stycken ur Koranen, ryckt dem ur sina sammanhang och gett dem en ny mening vilken korresponderar väl till deras egna syften och agendor. IP4 menar att personer som reser för att strida antagligen inte har en god kunskap om sin religion utan tror på den version av Islam som de presenteras.

De tror att de ska göra något gott och att de ska rädda det Irakiska folket från ockupation, de tror de står upp mot väst, att de gör detta för Islam och att det är Jihad och allt vad det är, och det är det som blir väldigt fel teologiskt. Men de blir övertygade teologiskt genom att sådana kalifat säger "ni strider inte för IS - ni strider för ett muslimskt samhälle (IP4).

IP1 och IP2 nämner hur individer förmås börja tro på ett visst sätt efter anslutningen till organisationen. Bland annat sker detta genom undervisning i historia och religion, i en ändamålsanpassad version; till exempel genom att föra kamp för "sitt land" och de områden vilka anses tillhöra dem.

Inte skulle jag vilja säga glamourisering av våld, men i vart fall en glamourisering av vad kampen kan vara, att kampen kan vara någonting som kunde vara kärleksfullt, att det var kärleksfullt till landet (IP1).

Dessa personer lär sig en hatisk version av Koranen, i läger eller genom olika ledare, de får höra att det är ett krig. Att de är de goda. Att de ska skapa en bättre värld och sådant (IP2).

För de individer som erhållit en teologisk övertygelse kan korrekt teologisk utbildning leda till ett utträde på teologiska grunder. IP4 menar att en individ i vissa fall anse sig ha den rätta uppfattningen om teologins grunder, men då dessa kunskaper ifrågasätts kan individen börja tveka på sin förmåga. IP4 menar att ett sätt att genomföra en sådan insats är att Korankunniga diskuterar dess betydelse med individerna och visar på att det som individerna tror, och fått berättat för sig, inte är korrekt. Således har de handlat felaktigt utifrån sin religion, vilket torde leda till konsekvenser. Detta hjälper individen att själv börja ifrågasätta sin version av ideologins teologiska grunder.

Börjar man avkoda en persons teologiska kunskap, och det är då de får en 'wow-känsla', för att alla tror ju på Gud då, om han då inser att "oj, jag har ju följt fel suror jag har tolkat dem helt fel, då kan jag ju hamna i helvetet (IP4).

Resultaten visar att teologin besitter viss betydelse, både när det gäller att träda in i en våldsbejakande extremistisk miljö, men även - och av mest intresse - avseende att hjälpa individer att träda ur. *Desistance* genom tillförsel av korrekt och informativ kunskap kan i det här fallet antas vara en viktig nyckel till ett utträde. Resultaten går att härleda till vikten av identitetssökande som pull-faktor vid inträden i våldsbejakande extremistiska miljöer, så som redogjort för av Carlsson (2016, s. 30). Att erhålla kunskap om att den förståelse av religionen man tillskriver sig är felaktig kan alltså förstås som en abrupt vändpunkt, eller åtminstone en påbörjan av en förändringsprocess.

10. Diskussion

Det som löpande påpekats är bristen av forskning i en svensk kontext gällande varför en individ väljer att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö. Vi har i den aktuella studien ämnat undersöka processer bakom utträden från dessa miljöer. Genom den aktuella studien har vi ämnat tillföra material i en svensk kontext.

Utifrån de resultat som presenterats ovan är det inte ett orimligt antagande att processer som uppmanar till ett utträde i en våldsbejakande extremistisk miljö är under stark kontextuell påverkan. Vi har även tydliggjort att den kulturella såväl som den sociala miljö en individ befinner sig i tycks utgöra en förklaringsvariabel vad det gäller att lämna våldsbejakande islamistiska miljöer. Det mest frekvent återkommande resonemanget är intervjupersonernas tonvikt på tillhörighet, sammanhang och *disillusionment* som variabler bakom ett utträde från miljön. Dessa är faktorer som även vinner stöd av tidigare forskning.

Tillhörighet avser här bland annat vikten av att finna en välkomnande och trygg plats i tillvaron, där viktiga anknytningspersoner innehar en pro-social inverkan vilket kan bidra till en lyckad återanpassning till ett meningsfullt icke kriminellt liv. Av särskild vikt är att det snarare tycks vara individernas *uppfattning* och *känsla* av sin psykosociala miljö som är avgörande, snarare än den faktiska miljöns utformning. En individ kan således uppfatta att den står utanför samhället även när detta inte nödvändigtvis är fallet. En viktig del av samhällets insatser blir här att synliggöra de möjligheter samhället har att erbjuda.

Individens utträde kan utifrån studiens teoretiska ramverk beskrivas i termer av att denne upplever en minskad nivå av strain, det vill säga motsättning mellan mål och medel

(Akers et al., 2017, s.183-184). Med mål avses i regel ett samhälles normativa mål, så som att ha en god ekonomi eller ett fint hus (ibid.). Minskningen av strain kan betraktas som ett resultat av stärkta sociala band till pro-sociala miljöer. En individs kriminalitet är enligt teorin om sociala band beroende av bristningar i de sociala banden till samhället, familj eller andra i individens sociala närhet (Sarnecki, 2016, s. 32; Sarnecki, 2018, s.125-126). Stärkandet av de sociala banden kan i vissa fall härledas till positiva differentiella associationer. Differentiella associationer innebär i detta fall att en individ präglas genom sin kontakt med andra, i det här fallet personer i individens närhet som utövar ett pro-socialt inflytande (Hollin, 2013, s. 63). Detta kan exemplifieras genom intervjupersonernas redogörelser av att de som väljer att avhålla sig från våldsbejakande extremism kan göra detta på grund av att de har skaffat familj, en fru, eller fått ett arbete med förstående kollegor – detta är även fenomen som inom livsloppsteorin utgör traditionella vändpunkter (Akers, Sellers & Jennings, 2017, s. 294). Det kan således avse goda relationer med myndighetspersoner eller andra individer som har en positiv samhällssyn.

Slutsatserna avseende vikten av tillhörighet och dess antagonist utanförskap finner alltså stöd i bland annat den forskning som genomförts av bland annat Wimelius et al. (2017), Bjørgo (2005), Carlsson (2016), Bäck & Altermark (2016), Carlsson (2016) och Kimmel (2018). Slutsatserna visar även tydligt vikten av att samhället som helhet bedriver ett proaktivt och förebyggande arbete med personer i riskgrupper. Det reaktiva arbete, det vill säga arbetet med individer som redan trätt in i våldsbejakande extremistiska islamistiska organisationer är utifrån studiens resultat till viss del beroende av ett förstående och sympatiskt bemötande. Detta kan utgöra ett hinder och en utmaning i dagens samhällsklimat där återvändare i många fall möts av tankar på vedergällning snarare är återanpassning (Wallberg & Haglund, 2019).

Frekvensen av *disillusionment* som katalysator till en förändringseffekt i intervjupersonernas utsagor är av intresse ur flera dimensioner. Vi bör bland annat ställa oss frågan huruvida informationskampanjer och aktivt uppmärksammande av våldsbejakande islamistiska grupperings faktiska handlande, i förhållande till sin ideologiska grund, har någon inverkan på deras rekryteringskraft.

Det är även av intresse hur synen på genus kan utgöra en processuell faktor. De individer intervjupersonerna i studiens intervjudata talar om är uteslutande män. Vidare är

merparten av de brottsaktiva individerna i ett samhälle unga män och de som ansluter sig till våldsbejakande islamistiska gruppering utgör här inget undantag (Sivenbring, 2018, s.62-63). Kimmel (2018, s. 9 - 11) menar att vissa radikaliserande unga män söker efter en mening utifrån tankar om manlighet och maskulinitet. Den bilden av manlighet som erbjuds av en våldsbejakande miljö är ett våldsamt beteende med ett starkt kvinnoförtryck där de unga männens manlighet likställs med egocentriska maktutövningar (ibid.). En ung man som kommit till insikt att vilja lämna en destruktiv miljö skulle med fördel kunna erbjudas någon form av utbildning gällande sitt synsätt på genusförhållanden. En undersökning om genus och våldsbejakande extremism utgör således förslag på framtida forskning. Det är även av intresse att jämföra vilka processer som aktualiseras vid inträden såväl som utträden ur våldsbejakande extremistiska miljöer utifrån könstillhörighet.

Det är utifrån studiens insamlade material, omfattning och urval vanskligt att med någon grad av högre säkerhet konstatera huruvida en individ, givet samhällets hjälpinsatser, på sikt fortsätter att avhålla sig från våldsbejakande extremism eller inte. Det är även möjligt att individerna som väljer att lämna dessa organisationer och miljöer även skulle ha gjort detta utan samhällets hjälp. Då många av de som intervjupersonerna arbetat med själva har sökt hjälp tyder detta på att en vilja till förändring i någon mån etablerats innan kontakten med de berörda parterna upprättats. Då samtliga intervjupersoner på något sätt är associerade med sociala aktörer i samhället är det dessutom möjligt att vikten av sociala insatser tillskrivs oproportionerlig betydelse.

Det föreligger även en uppenbar problematik med kvalitativa studier, det vill säga problem med generaliserbarhet och replikerbarhet (Bryman, 2011, s.355). Det är en omöjlighet att dra slutsatser som är giltiga för hela populationen utifrån den insamlade informationen. Vidare är urvalet i den aktuella studien kraftigt begränsat och insikter och slutsatser som kommer därav bör behandlas med viss försiktighet. För att i viss mån minimera de problem som uppstår gällande det begränsade urvalet har uppsatsens slutsatser jämförts med utfallet på tidigare forskning. Då utfallet korresponderat väl till de slutsatser som konstaterats under avsnittet för tidigare forskning ökar generaliserbarheten.

Det är även ett rimligt antagande att studiens övergripande resultat påverkas av dess teoretiska utgångspunkter, en liknande studie som genomförs utifrån ett annorlunda

teoretiskt ramverk skulle således sannolikt erhålla andra resultat. Studiens teoretiska ramverk skulle även med fördel ha problematiserats i högre grad för att stärka studiens trovärdighet.

Studien kan resultera i underlag för vidare forskning, samt ge insikt i hur ett arbete med återvändare och individer som vill lämna våldsbejakande islamistiska miljöer kan se ut. Det är även ett rimligt antagande att de processer som identifierats i förhållande till våldsbejakande islamistiska miljöer även återfinns i andra våldsbejakande miljöer. Studien kan således ge en djupare insikt i avhoppare från extremistiska miljöers tankesätt och verklighet. Vidare kan resultaten användas för att fylla delar av de luckor som finns, i synnerhet rörande kunskapsläget om radikaliserings i en svensk kontext. Studien kan även utgöra en del av underlag för beslut rörande resursfördelning, framförallt avseende kommuners arbete med avhoppare och återvändare.

Framtida forskning kan med fördel undersöka olika typer av samhällsinsatser utifrån de processer som identifierats i denna uppsats och tidigare forskning. Det är även önskvärt att ämna replikera studien med individer från andra våldsbejakande extremistiska miljöer för att undersöka om processer bakom desistance är likartade.

11. Referenser

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Al Raffie, D. (2013). Social Identity Theory for Investigating Islamic Extremism in the Diaspora. *Journal of Strategic Security* 6, no. 4. S. 67-91.
- Allwood, C. M., & Eriksson, M. G. (2010). *Grundläggande vetenskapsteori för psykologi och andra beteendevetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- Altier, M. B., Thoroughgood, C., & Horgan, J. (2014). "Turning Away from Terrorism: Lessons from Psychology, Sociology, and Criminology." *Journal of Peace Research* 51, no. 5 (September 2014): 647-61.
- Akers, R. L., Sellers, C. S. & Jennings, W. G. (2017). *Criminological Theories, Introduction, Evaluation & Application*. Oxford: University Press.
- Bjørger, T. (2005). Conclusions. In T. Bjørger (Ed.), *Root Causes of Terrorism: myths, reality and ways forward* (pp.256-264). London: Routledge.
- Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*. Vol. 4. Winter 2011. S. 8–34.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2 Uppl.). Malmö: Liber
- Bäck, H, & Altermark, N. (2016). Gemenskap och utstötning: socialpsykologiska perspektiv på politiskt våld. I Edling & Rostami (Red.) *Våldets sociala dimensioner, Individ, relation, organisation*. (s. 61 - 78). Lund: Studentlitteratur.
- Carlsson, C. (2016). *Att lämna våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.
- Carlsson, C, & Sarnecki, J. (2016). *An introduction to Life-Course Criminology*. London: Sage.

Cherney, A. (2018). Supporting disengagement and reintegration: qualitative outcomes from a custody-based counter radicalisation intervention. *Journal for Deradicalization*. Nr. 17. Winter 2018/19.

Dagens Nyheter. (2019, 18 februari). Politiskt svårt bistå IS-svenskar. *Dagens Nyheter* [DN]. Hämtad 2019 - 02 - 19 från <https://www.dn.se/nyheter/sverige/expert-politiskt-svart-bista-is-svenskar/>

Farrington, D. P. (2005). Introduction to Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending. I Farrington, D. P. (Red.) *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*. Volume 14. (s. 1-14). New Jersey: Transaction Publishers.

Hollin, C. R. (2013). *Psychology and Crime: An Introduction to Criminological Psychology*. 2nd ed. London: Routledge.

Howitt, D. (2015). *Introduction to forensic and criminal psychology*. Pearson: London.

Kimmel, M. (2018). *Healing from Hate - How Young Men get into - and out of - violent extremism*. Oakland: University of California Press.

Laub, J, Nagin, D, och Sampson, R-J. (1998) .Trajectories of Change in Criminal Offending: Good Marriages and the Desistance Process *American Sociological Review* 63: 225-238.

Milla, M. N., Putra, I. E., & Umam, A. N. (2019). Stories from jihadists: Significance, identity, and radicalization through the call for jihad. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 25(2), 111–121. <https://doi.org/10.1037/pac0000371>

Prinsloo, B.L. (2018). The etymology of "Islamic extremism": A misunderstood term? *Cogent Social Sciences*, 4 (1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2018.1463815>

Sarnecki, J. (2016). Kriminologiskt perspektiv på ideologiskt motiverad våldsbrottslighet. I Edling & Rostami (Red.) *Våldets sociala dimensioner, Individ, relation, organisation*. (s. 27 - 60). Lund: Studentlitteratur.

Sarnecki, J. (2018). A Criminological Perspective on Recruitment of Men and Women to Daesh. *International Annals of Criminology* <https://doi.org/10.1017/cri.2018.18>

Sageman, M. (2000). *Understanding terror network*. Pennsylvania: University of Pennsylvania press.

Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. London: Sage.

Sivenbring, J. (2018) *Barn och unga som involveras i våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt om barn inom höger-, vänster- och islamistisk extremism*. Göteborgs Universitet: Segerinstitutet.

Thomsson, H. (2011). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Wallberg och Haglund (2019, 14 mars). Het debatt om IS-återvändare. *Sveriges Television* [SVT]. Hämtad 2019-05-10 från: <https://www.svt.se/nyheter/svtforum/is-atervandare-debatterades-i-riksdagen>.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk.samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wimelius, W. M., Eriksson, M., Ghazinour, M., Kinsman, J., Strandh, V. och Sundqvist, J. (2017). Den lokala nivåns betydelse i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande islamistisk extremism. I Edling & Rostami (Red.) *Våldsbejakande extremism: en forskarantologi*. (s. 225—255) Stockholm: Wolters Kluwer.

Windisch, S., Simi, P., Ligon, G.S., & McNeel, H. (2017). Disengagement from ideologically-based and violent organizations: A systematic review of the literature. *Journal for Deradicalization*. Winter 2016/17, No. 9:1-38.

Bilaga 1.1 - Följebrev



Hej!

Vi söker dig som är intresserad av att delta i en studie om att lämna extremistiska miljöer. Studien syftar till att undersöka så kallade omvända radikaliseringsprocesser, det vill säga olika saker som har påverkat ett utträde ur en radikal miljö, det kan röra sig om många saker - till exempel hjälp från sociala myndigheter, ett förändrat umgänge eller insikter genom egna studier.

Vi söker dig som har egen erfarenhet av att lämna extremistiska miljöer eller dig som arbetar med individer som försöker bryta ett radikalt beteendemönster. Ditt deltagande innebär att du medverkar till en intervju där frågor om dina upplevelser ställs. Tiden för intervjun uppskattas till ungefär en timma.

Studien bedrivs inom ramen för kandidatuppsats inom utredningskriminologi vid Högskolan i Gävle men kan ligga till grund för vidare forskning.

Allt deltagande är frivilligt och kräver ett informerat samtycke. Deltagandet kan avbrytas när som helst i processen. Allt deltagande är anonymt och information som kan nyttjas för identifiera dig fingeras.

Intresseanmälan mailas till: ofk16nfg@student.hig.se

Med vänlig hälsning,

Niclas och Nina

Högskolan i Gävle

Bilaga 1.2 - Intervjuguide

Bakgrundsinformation

1. Vem är du, och vad gör du inom din organisation?
2. Vad har du för bakgrund?

Inträdesprocesser

3. Vilka personer anser du är de som ansluter sig till våldsbejakande extremistiska miljöer?
4. Hur ser det generellt ut när människor ansluter sig till sådana grupper?
5. Finns det några återkommande mönster vad det gäller sådan anslutning?

Utträdesprocesser

6. Under vilka omständigheter väljer en individ att lämna radikala miljöer?
7. Vilka förutsättningar anser du krävs för ett sådant utträde?
8. Finns det särskilt försvårande omständigheter vid ett utträde?